

ÖZÜNÜDARƏ TƏLƏBƏLƏRİN İCTİMAİ FƏALLIQ TƏRBIYƏSİNİN VASİTƏSİ

KİMİ

Nübar Quliyeva,

Gəncə Dövlət Universitetinin müəllimi

E-mail: shako_85@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. Ş.A. Tağıyev,*
ped.ü.fəls.dok. M.S. Kazımov

Açur sözlər: *ictimai fəallıq, özünüidarə, kollektiv, tələbə şurası, komissiya, yaradıcılıq*

Ключевые слова: *социальная активность, самоуправление, коллектив, студенческий совет, комиссия, творчество*

Key words: *social activism, self-management, team, student council, commission, creativity*

Tələbələr öz fəaliyyətini, müstəqilliyini, özünəxidmətinə və özünüidarəsini müasir tələblər səviyyəsində qurulmasında tələbə şurasının üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Tələbə şurası bu işdə ali məktəbin yaxın köməkçisinə çevrilməlidir. Hər bir şəxs daim bu və ya başqa kollektivin əhatəsində, onun üzvləri ilə qarşılıqlı münasibətlərdə, əlaqələrdə, ünsiyyətdə olur, kollektivin müsbət, mənfi təsirləri nəticəsində onun dünyagörüşü formalaşır. O, yeni xarakter keyfiyyətlərinə yiyələnir. Bu fikir baxımından tələbələr Ali təhsil müəssisələrində kollektiv vasitəsilə tərbiyə edilməsi labüddür. Özünüidarə orqanlarının müəssisə fəaliyyəti nəticəsində tələbə kollektivi uğurlar qazanır.

Özünüidarə nədir?

«Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində özünüidarə «hər hansı bir təşkilatın, cəmiyyətin, təsərrüfat, yaxud inzibati vahidinin və s. öz daxili işlərini yerli qüvvələrlə həll etmə hüququ» (1, 462) kimi nəzərdən keçirilir.

Məsələyə pədaqoji baxımdan yanaşdıqda həmin fikri belə ifadə etmək mümkündür: özünüidarə dedikdə məktəbin, o cümlədən pədaqoji təmayüllü ali tədris müəssisəsinin öz həyatını daxili qüvvələrlə, o cümlədən tələbə oğlan və qızların köməyiylə təşkil etmə hüququ anlaşılır.

«Pədaqoji ensiklopediyada özünüidarəyə belə tərif verilir: «... özünüidarə şagirdlərdə məsuliyyət hissi, təşəbbüskarlıq, təşkilatçılıq qabiliyyətini inkişaf etdirir, kollektivdə təşkilatçıların sayını artırır, təhsildə, əməkda və məktəbin bütün işlərində ən yaxşı əməli göstəricilərin qazanılmasına yardım edir. Özünüidarə ... ictimai münasibətlərdə, yeni doğulan nə varsa, məktəb həyatına gətirir» (2, 789).

N.K. Krupskaya yazır: məktəb özünüidarəsi bütün məktəbliləri əhatə etməlidir və beləliklə də, yalnız seçilmiş bir komissiyanın işinə çevrilməlidir. Əksinə, ümumi yığıncaqlar yalnız fəvqəladə hallarda və ya seçkilər üçün deyil, müntəzəm olaraq keçirilməlidir. Bu yığıncaqlarda mütləq məktəblilər maraqlandıran bütün məsələlər müzakirə edilməli, məktəbliləri maraqlandıran, məktəblilərin görəcəkləri ictimai iş müəyyən olunmalı, həmin iş ələ buradaca ayrı-ayrı qruplar arasında bölüşdürülməlidir. İş ələ hesabla bilmək lazımdır ki, hər bir məktəbli bu işi ümumi işin, müəyyən kiçik də olsa bir hissəsini görsün və ümumi yığıncaq qarşısında hesabat versin (3, 152).

Özünüidarənin başlıca məqsəti yuxarıda nümunə gətirdiyimiz iki iqtibasda öz əksini tapmışdır və irəli sürülən fikirləri eyni zamanda tələbə özünüidarəsinə də aid etmək mümkündür. Ümumiyyətlə: götürdükdə, özünüidarə:

- 1) tələbə şurasının işinin məzmununu zənginləşdirir;
- 2) tələbələrə təşkilatçılıq vərdisləri aşılayır, onlarda idarəetmə və rəhbərlik, icraetmə və ümumiyyətlə, tapşırılan işə məsuliyyət hissləri yaradır;
- 3) tələbələrdə təşəkkül tapmış kollektivçilik hisslərinin inkişafına kömək göstərir. Onla kollektivin mənafeyi naminə iş görməyə öyrəşir, vətənpərvər olurlar;

Nübar Quliyeva

4) imkan verir ki, gənclər təhsil aldıkları universitet və institutda məktəbdaxili həyatlarını özləri qursunlar;

5) cəmiyyətimizə layiq yeni keyfiyyətli insanların yetişməsi işində ali məktəblərə öz köməyini göstərir;

6) tələbələrdə şüurlu intizam yaradır;

7) tələbələrdə ictimai fəallıq üçün vacib olan bacarıq və vərdisləri formalaşdırır.

Tələbə şurası gənclərin tələbə özünüidarəsinin icraedici orqanı hesab olunur.

Eksperimentə cəlb edilmiş ali məktəblərdə tələbə şurası tədris işinin həyata keçirilməsində, növbətçiliyin, sanitariya-sağlamlıq, mədəni-kütləvi tədbirlərin təşkilində və həyata keçirilməsində pədaqoji kollektivə kömək göstərirdi.

Tələbə şurasında işlər gənclərin özünüidarə prinsipinə əsasən qurulur.

Psixologiya elmləri doktoru prof. R.İ. Əliyev ali məktəblər üçün «Psixologiya» dərslərində yazır: «...Kollektivin təşəkkülü iki mühüm mərhələdən ibarətdir... Birinci mərhələdə emosional amillər daha cəlbədicidir. Bu dövrdə intensiv şəkildə psixoloji oriyentasiya gedir, pozitiv münasibətlər yaranır. İkinci mərhələdə isə idrak proseslər mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu dövrdə hər kəs yalnız potensial və ya real emosional ünsiyyət obyektidir, həm də müəyyən sosial norma və yönəlmələrin daşıyıcısı kimi özünü təqdim edir» (4, 146).

Özünüidarə prinsipi əsasında qurulmuş tələbə kollektivində bu məsələlərin diqqət mərkəzində saxlanılması vacibdir.

Eksperimentdə iştirak edən ali məktəblərdə tələbə şurası yanında tələbələrinin təşəbbüsü ilə yaradılan və müxtəlif fəaliyyət növlərini həyata keçirən özünüidarə komissiyaları mövcud idi.

Özünüidarə komissiyalarında gənclərin hər birinin kollektivin köməyiylə asılılıq, təbəçilik, idarəetmə, təşkilətmə münasibətlərinə yiyələnməsindən ötrü lazımı imkan olur. A.S. Makarenko bu barədə göstərirdi: «Mən yalnız o kollektivə ən yaxşı kollektiv hesab edirəm ki, o, öz biliyini, vahidliyini, möhkəmliyini hiss etməklə bərabər eyni zamanda başa düşür ki, bu kollektiv sözü bir yerə yığıb toplanmış dostların məclisi deyil, ictimai bir hadisədir, müəyyən vəzifələri, bəzi olan, müəyyən məsuliyyət daşıyan bir kollektiv, bir təşkilatdır» (5, 180).

Tələbələrin yaradıcılıq qüvvələrinin inkişafı diqqət mərkəzində idi. Özünüidarə komissiyalarında onların yaradıcı təşəbbüsləri müdafiə edilir, ictimai fəallığın mühüm komponentləri olan idarəetmə və təşkilatçılıq vərdislərinə hər bir tələbənin yiyələnməsi təmin edilirdi. Kollektivdə rəhbərlikedici və təbəçilik, nəzarət və asılılıq, tələbkərlilik və icraçılıq münasibətlərində formalaşan cəhətlər tələbələrdə ictimai fəallığın xarakter əlaməti kimi formalaşır.

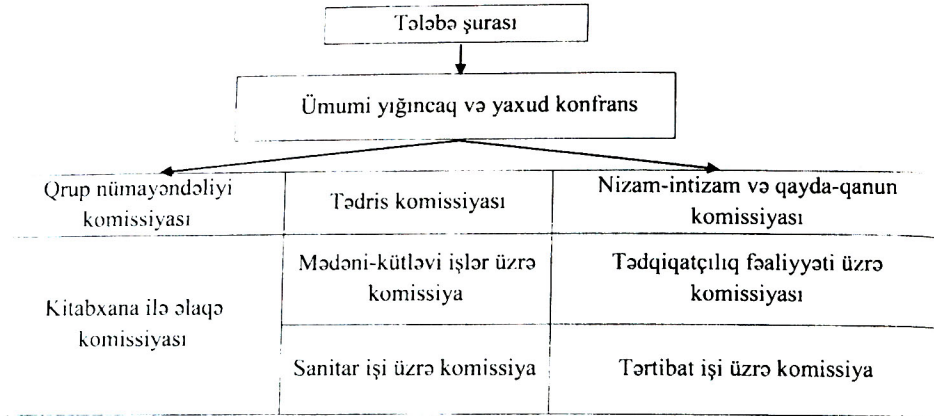
Eksperimentə cəlb olunmuş ali məktəblərdə tələbə şurası ümumi ali məktəb kollektivinin mərkəzi icraçı orqanı kimi yaradılırdı. Tələbə şurası tələbə özünüidarəsinin ali orqanı ümumi yığıncaq və ya tələbə konfransında seçilirdi.

Eksperimentə cəlb edilmiş ali məktəblərdə tələbə şuralarında özünüidarə məktəbin ənənələrinə, imkanlarına, başlıca isə tələbələrin arzu və istəklərinə, maraq və meyllərinə əsasən müxtəlif şəkildə, müxtəlif komissiyalar vasitəsilə həyata keçirilirdi. Bu ali məktəblərdə, təxminən, 9-11 adda komissiya mövcud idi. Buraya daxil idi: qrup nümayəndəliyi komissiyası, nizam-intizam və qayda-qanun komissiyası, təsərrüfat işi üzrə komissiya, mədəni-kütləvi işlər üzrə komissiya, təmizlik və səhiyyə məsələləri üzrə komissiya, növbətçilərlə iş üzrə komissiya, tərtibat işi üzrə komissiya, kitabxana komissiyası, radio və mətbuat komissiyası, hərbi vətənpərvərlik və idman komissiyası və s.

Qeyd edilməlidir ki, adları çəkilən komissiyaların hər bir tələbə şurası tərkibində yaradılması hökmən vacib deyil. Ona fikir verilməlidir ki, bu komissiyalardan, heç olmasa, əsasları mövcud olsun. Əsas məsələ komissiyaların səmərəli fəaliyyət göstərməsindədir. Məsələn, Gəncə Dövlət Universitetinin tələbə şurasında özünüidarə aşağıdakı quruluşa malik idi:

Tələbə şurasının quruluşu

Deməli, institutda 9 komissiyadan ibarət fəallar qrupu təşkil olunmuşdu. Ayrı-ayrı qrupların hər birindən bir nəfər müvafiq komissiyanın tərkibinə daxil edilmişdi. Komissiyaların hər birində təxminən 15-16 tələbə vardı ki, bu, komissiyaların hər birində bütün qrupların nümayəndələrinin olmasına şərait yaradırdı.

Özünüdürə komissiyalarının fəaliyyət məzmunu müəyyənləşdirilmiş, tədbirlər planı tərtib olunmuşdu. Tələbə şurasının fəaliyyətinin özünüdürə prinsipi əsasında təşkili gənclərin ictimai fəallığına müsbət təsir edir. İctimai tapşırıqlarla əhatə olunan tələbələr in sayının da çoxalmasına kömək göstərir. Nəticədə tələbələr in ictimai işlərə daha yaxından, həm də dekanlıq və ictimai təşkilatlar tərəfindən heç bir məcburiyyət və inzibətçilik halları olmadan könüllü şəkildə qoşulurdular.

Tələbə gənclər öz kollektivlərində – ali məktəbdə, akademik qrupda, tələbə şurasında, gənclər təşkilatında müəyyən mövqeyə malik olurlar.

Ekspərimentə cəlb edilmiş fakültələrdə tələbələr in müvafiq tiplərə bölünməsi nəticəsində onlarda şəxsiyyətin kollektivçilik istiqamətinin formalaşdırılması kimi mühüm vəzifə uğurla yerinə yetirilirdi. Bu da təbiidir. Mənəvi keyfiyyət kimi istiqamətlənmə tələbələr in fəal ictimai fəaliyyəti prosesində tərbiyə oluna bilər.

Müəllimlər və tələbə şurası fəalları tərəfindən xüsusi şəkildə təşkil olunan tərbiyəvi təsirlər prosesində tələbələr üzərində uzunmüddətli müşahidələr aparılırdı. Bu vaxt ərzində tələbə şurası və müəllimlər həmin tələbələr i fəal kollektiv fəaliyyətə qoşmağa nail oldular. İctimai fəaliyyətdən kənar qalan tələbələr lə işin təşkili prosesində prof. A.V. Zosimovskinin ideyalarına əsaslanırdı. Belə ki, professor ictimai fəaliyyətdən kənar qalanları bu fəaliyyətdə onların iştirak etməməsinin səbəblərindən asılı olaraq dörd qrupa ayırırdı:

1. Şəxsiyyətin neqativ istiqamətliyi ilə səciyyələnənlər.

2. Mənfi hisslərin təsiri altında olanlar.

3. Xarakterinin bir sıra xüsusiyyətləri (cəsarətsizlik, fleqmatizm, hövsələsizlik və s. ictimai vəzifələri yerinə yetirməyə mane olanlar).

4. İctimai fəaliyyətin bu və digər bacarıq və vərdislərinə yiyələnənlər (6, 153).

Ekspərimentdə iştirak edən fakültələrdə tələbə şurasının fəaliyyəti prosesində bu qruplara daxil olan digər tələbələr lə də iş aparılırdı.

Neqativ istiqamət sabit xarakter daşıyan tələbələr lə iş isə çətinlik törədirdi. Bu gənclər kollektivin rəyləri ilə hesablaşmır, sərbəst olmağı üstün tutur, görülən işlərdən kənar qalmaqla

yanaşı bir çox hallarda kollektivə qarşı dururdular. Bu tələbələr in davranış və hərəkətlərində bəzi xudbin motivlər (digərlərindən seçilmək, başqalarını onların rəyləri ilə hesablaşmağa məcbur etmək. özünün üstünlüyünü göstərmək və s.) əsas yer tuturdu. Ekspərimentdə iştirak edən qruplarda bu tələbələr lə də ayrıca iş aparılırdı. Həmin gənclər fəal ictimai-əmək və tədris fəaliyyətinə cəlb edilir, onlarda ali məktəbdə, cəmiyyətdə, ailədə etikanın, mənəvi normaların tələblərinə uyğun hərəkət etmək tələbatı formalaşdırılırdı. Tədris onlar kollektivin rəyli hesablaşmağa alışdırırdı. Tələbə şurasının, gənclər təşkilatının işinin məzmunlu, cəlbədiçi və maraqlı qurulması, tələbələrə onların arzu və istəklərinə, maraq və meyillərinə uyğun ictimai tapşırıqlar verilməsi buna şərait yaradırdı.

Ekspərimentə cəlb edilən qruplarda utancaq, fleqmatik, hövsələsiz tələbələrə fərdi yanaşma üzrə işlər də səmərəli təşkil olunurdu. Bu tələbələr i səciyyələndirən xüsusiyyətlərdən biri onların kollektivə qaynayıb-qarıya bilməmək, utanmaq, öz qüvvəsinə inanmamaqdır. Utancaq tələbələr in qeyri-fəallığın yol verməmək üçün onda müstəqillik hissini inkişafına diqqət yetirilirdi. İctimai tapşırıqlar bölüşdürülərkən tələbələr in maraq və meyillərinin, imkanlarının nəzərə alınması mühüm məsələlərdən biridir. Bu məsələnin diqqət mərkəzində saxlanması tələbələr də ictimai fəallığın formalaşdırılmasına kömək göstərir. İctimai fəaliyyət tapşırığının ictimai əhəmiyyətinin və şəxsi maraqların düzgün uzlaşdırılmasını tələb edir.

Tədqiqatla bağlı belə nəticə çıxarmaq mümkündür ki, I-IV kurs tələbələrində ictimai fəallığın formalaşdırılması zamanı, onların fərdi xüsusiyyətlərinin, maraq və meyillərinin müəllimlər, tələbə şurası, gənclər təşkilatı, ali məktəbin tələbə həmkarlar təşkilatı tərəfindən nəzərə alınması tərbiyə işini asanlaşdırır, daha yüksək nəticələr əldə olunmasına imkan verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, 4-cü cild. Bakı, Elm 1987.
2. Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət. Bakı, OKA, Ofset, 2005.
3. Крупская Н. К. Пед. соч., Т.5. М. Изд.-во АРН РСФСР 1957-1963/
4. Əliyev R. İ. Psixologiya: Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı, Qamma servis, 2003.
5. Макаренко А. С. Соч. Т.5. М. Изд.-во АРН РСФСР, 1958.
6. Засимовский А. В. Воспитание общественной активности школьников-подростков. М., Просвещения, 2002.

N.T. Guliyeva

САМОУПРАВЛЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ У СТУДЕНТОВ

РЕЗЮМЕ

В статье самоуправление изучено как средство воспитания общественной активности у студентов. Определено что, одним из важных условий для общественной активности студентов необходимо развитие самоуправления у студентов.

В статье отмечено, что успех формирования общественной активности студентов зависит организации самоуправления студентов. Поэтому, очень важна хорошая организации студенческих советов, правильное определение конкретных полномочий и обязанностей каждой комиссии и забота коллектива педагогическим решениям комиссий.

N.T. Guliyeva

PERSONALITY CONTROL IS THE METHOD OF PUBLIC ACTIVITIES OF STUDENTS SUMMARY

In article were studied the problem of research of personality control as the method of public activities of students. Have been determined, that this element-control of person is one of the basic features of improvement of personality of students.

Also in the paper noted the importance of development of this characteristics in students as the main element. That is why the right formation, also regulation of commission, organizing committees of students organisations, unions is so necessary.

Redaksiyaya daxil olub: 17.05.2016